

POMYSLNÝ MOST MEZI ŠKOLOU A OKOLÍM

Začarovaný kruh okolo nepedagogického pedagoga

Inkluzivní změny ve školství datované rokem 2016 soustředily větší pozornost na skupiny žáků sociálně ohrožených, sociálně znevýhodněných než v letech předchozích. Výrazně víc dětí s touto charakteristikou se dostávalo do běžných škol, které neměly tolik zkušeností jak s nimi pracovat, jak je motivovat, jak komunikovat s jejich rodiči. Musely se to učit.

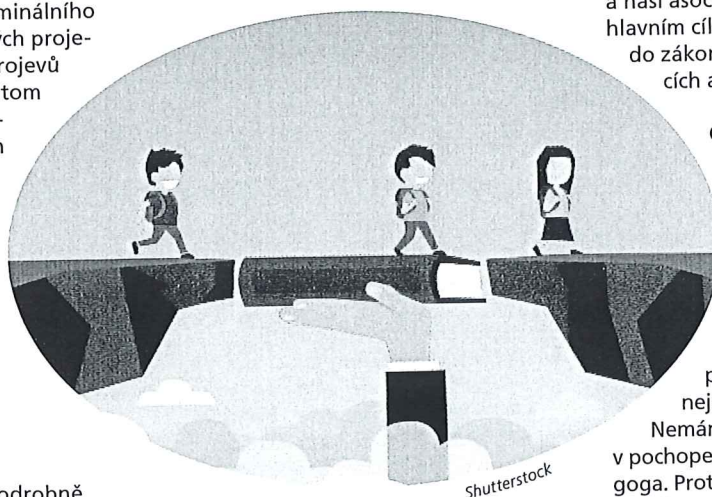
Dnes v tom mohou učitelům pomáhat představitelé podpůrných profesí, které má nebo může mít škola k dispozici. Už tradičně to jsou například třídní učitelé, kteří mají k jednání s rodiči asi nejbližší, jim mohou pomoci výchovní poradci, někde existují kariérní poradci, kteří pomáhají v období, kdy žáci hledají své další vzdělávací cesty. Metodici prevence pak z díky vyhlášky mívají na starosti minimální preventivní program školy, zabývají se prevencí záškoláctví, závislosti, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, zneužívání sektami, rasismu a xenofobie, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškození a dalších projevů rizikového chování, pomáhají v tom metodicky i pedagogickým pracovníkům školy. Čeká se od nich individuální a skupinová práce se žáky a studenty s obtížemi v adaptaci, se sociálně-vztahovými problémy, s rizikovým chováním a problémy, které negativně ovlivňují jejich vzdělávání, komunikace s dalšími odbornými pracovníky, s orgány státní správy a samo-správy, pomáhají při integraci žáků/cizinců...

Vyjmenovával jsem relativně podrobně kompetence metodika prevence proto, že se v současnosti ve školách stále častěji objevuje další podpůrná pozice – sociální pedagog, který se svou náplní práce právě s metodikem prevence, ale i s dalšími rolami v tomto systému (zmínění výchovný poradce, kariérní poradce, ale třeba i speciální pedagog, který ovšem není v každé škole) překrývá. Právě to bylo jedním z témat, o kterých jsem hovořil s předsedou nedávno vzniklé Asociace sociálních pedagogů Jiřím Daňkem.

Předskokanem byl školní romský asistent

Asociace sdružuje podle jeho slov sociální pedagogy z praxe, ale i studenty

tohoto oboru (v současnosti existuje bakalářské i magisterské studium sociální pedagogiky na řadě vysokých škol) i akademické pracovníky, jsou otevření i dalším pracovníkům, kteří působí v nej-různějších školských zařízeních i v sociální oblasti. „V současné době je ve školách odhadem 60 až 70 sociálních pedagogů, přesný přehled nemáme, jsme v kontaktu zhruba s 50 z nich. Asociace má aktuálně asi devadesát členů, protože, jak jsem říkal, sdružujeme i studenty, akademické pracovníky a lidi napříč školstvím i mimo něj,“ říká J. Daňek.

Jakýmsi „předskokanem“ pro sociálního pedagoga byli školní romští asistenti, kteří se orientovali zejména (ale nejen) na zajištění komunikace mezi romskými rodinami a školou, podporovali hlavně v dodržování školní docházky některé romské žáky, kteří to potřebovali, a pomáhali jim také nároky školy zvládat. Sociální pedagogové mají výrazně širší záběr a podle J. Daňka jejich kořeny sahají až do začátku tisíciletí, zmiňuje se o tom i v otevřeném dopisu, kterým se asociace obrátila v listopadu na ministra školství Vladimíra Balaše. „Například v naší převrokové základní škole byla pozice sociálního pedagoga vytvořena v roce 2010, já

přišel o čtyři roky později,“ poznamenává J. Daňek. I koncepce oboru na vysokých školách se časem vyvíjela, J. Daňek připomíná, že předchůdcem dnešní sociální pedagogiky byl obor „pedagogika – sociální práce“, který se taky vyučoval na pedagogických fakultách.

Proč je důležité mít sociálního pedagoga

Zmínil jsem otevřený dopis, který Asociace sociálních pedagogů (společně s Asociací vzdělavatelů v sociální pedagogice) zaslala ministru školství. „V dopisu vysvětlujeme, proč je pro školy důležité mít sociálního pedagoga a proč potřebujeme zanést tuto profesi i do zákona o pedagogických pracovnících a do souvisejících vyhlášek, hlavně do vyhlášky o poskytování poradenských služeb ve školství, a do katalogu prací. Upozorňujeme na to, že jde o profesi, která už má svoji historii a dobré výsledky. Chtěli bychom najít průnik mezi potřebami ministerstva školství a naší asociace,“ říká J. Daňek s tím, že hlavním cílem je skutečně dostat profesi do zákona o pedagogických pracovnících a legislativně ji tak ukotvit.

Odvíjí se to od skutečnosti, že navzdory názvu profese „sociální pedagog“ de jure o pedagoga nejde. „Skutečnost, že tato pozice vlastně legislativně neexistuje, je v praxi velký problém,“ prohlašuje předseda asociace. „V asociaci mluvíme o začarovaném kruhu – jsme připraveni na práci s dětmi, ale nejsme pedagogickými pracovníky.

Nemáme legislativní podporu, což brání v pochopení funkce a role sociálního pedagoga. Proto potřebujeme změnu zákona o pedagogických pracovnících, katalogu prací a souvisejících vyhlášek.“

Jak je zařadit?

Tento „nepedagogický pedagog“ nemá zatím pracovní dobu členěnou na „pří-mou a nepřímou“ práci. Podle J. Daňka je v současnosti obvykle sociální pedagog zařazován (jako „pracovník v sociálních službách nebo sociální pracovník v zařízení sociálních služeb, u poskytovatele sociálních služeb, který vykonává činnost v sociálních službách nebo podle zvláštních právních předpisů při pomoci v hmotné nouzi, v sociálně-právní ochraně dětí, ve škole a školském zařízení...“) podle tarifní tabulky č. 2 do 10. nebo 11. třídy

► (nástupní tarif 27 430 Kč, resp. 29 620 Kč), dřív býval ale placen i podle „jedničky“ jako jiní nepedagogičtí pracovníci, kuchařky nebo uklízečky. Zařazení mezi pedagogické pracovníky by znamenalo výrazné zlepšení odměňování „pedagogickou tabulkou“, J. Daněk mluví o 10. až 12. platové třídě (podle vzdělání), tedy s nástupem za 31 550 Kč až 32 820 Kč. A to se nezmiňují o nároku na „prázdniny“, což taky zdaleka není zanedbatelné.

Zatím ředitelé škol využívají na platy sociálních pedagogů buď peněz od vstřícných zřizovatelů, nebo ještě obvykleji pak ze šablon, které se v tomto čase překlápějí do financování z operačního programu JAK s orientací na podporu rozvoje školních poradenských pracovišť. „Mohou využít i finance pro školy s vyšším podílem sociálně znevýhodněných žáků,“ poznamenává J. Daněk. Jedná se o projekt na podporu rovných příležitostí vyhlášený letos v srpnu. „Oprávněným žadatelem výzvy na podporu znevýhodněných škol jsou právnické osoby vykonávající činnost základní školy, které vykazují nadprůměrné zastoupení žáků se sociálním znevýhodněním. Školy byly dle dat MŠMT rozděleny do čtyř kategorií s tím, že školy v kategorii 1 mohou obdržet až 2 tisíce korun na žáka, školy v kategorii 4 pak až 16 tisíc korun na žáka. Finanční prostředky budou moci školy využít ve třech oblastech: personální podpora, zajištění přímé podpory žáků a další vzdělávání a rozvoj pedagogických pracovníků. Konkrétní aktivity mohou spočívat např. v zajištění školního sociálního pedagoga, pracovníka volnočasových aktivit, doučování v průběhu prázdnin nebo snídaňové kluby pro žáky,“ píše se v tiskové zprávě k tomuto projektu.

Co by měl dělat sociální pedagog

Vraťme se ale k náplni práce sociálního pedagoga. V otevřeném dopisu ministro-

Sunflower Light Pro / Shutterstock

vi se píše, že „jeho náplň práce zahrnuje např. programy zlepšující klima školy, včasnou detekci sociálně znevýhodněných žáků, cílené intervence i individuální konzultační činnost s cílem minimalizovat nepříznivé dopady sociokulturního znevýhodnění na vzdělávací dráhu žáka. Včasná intervence sociálního pedagoga a spolupráce s rodinou prokazatelně snižují školní neúspěšnost žáka, zabraňují předčasnému ukončení studia, minimalizují záškoláctví a snižují vznik výchovných problémů a rizikového chování žáků... Nejde přitom jen o sociálně oslabené rodiny, ale i rodiny, kde probíhá rozvod, děti ve střídavé nebo náhradní rodinné péči, děti s odlišným mateřským jazykem atd.“ Sám J. Daněk na stránkách školy, kde pracuje, popisuje práci sociálního pedagoga takto:

- Spolupracuje s třídními učiteli, učiteli, asistenty, žáky, rodiči, úřady práce a jinými organizacemi,

- spolupracuje s obecními a městskými úřady, zdravotnickými zařízeními, policií, soudy, státními zastupitelstvími a dalšími zainteresovanými orgány a organizacemi,
- provádí sociálně-právní poradenství a sociální terapii s problémovými žáky,
- spolupracuje s OSPOD, Policií ČR, PPP, SVP, SPC, lékaři, diagnostickými ústavami,
- zprostředkovává pomoc odborných poradenských a zdravotnických pracovišť a jiných odborných zařízení,
- vytváří podmínky pro navázání kontaktu a pomáhajícího vztahu s rodinami v oblasti vzdělávání, spolupráce s rodinou,
- zaměřuje se na včasné odhalení ohrožených dětí (izolace, týrání, zanedbávání, sociálněpatologické jevy, kriminalita...),
- poskytuje pomoc rodinám, ve kterých nejsou podmínky pro domácí přípravu dětí do školy (zprostředkování přípravy na vyučování, přijímací zkoušky),
- zajišťuje přípravu na přijímací řízení

UN: Může být za současných podmínek, kdy není jmenován v zákonu o pedagogických pracovnících a katalogu prací, sociální pedagog (jako nepedagogický pracovník) pověřen samostatnou přímou prací s žáky (individuální nebo se třídou)? Jak jsou v současnosti definovány kompetence a náplň práce sociálního pedagoga ve škole?

MŠMT: Sociální pedagog je dnes definován v tzv. šablonách, tedy zjednodušených projektech v rámci OP JAK. Z tohoto programu je také většinou financován.

Sociální pedagog není pedagogický pracovník, jeho náplň práce je vytvářet propojení mezi školou a jinými subjekty, např. obcí, policií, státním zástupcem a zdravotnickým zařízením. Součástí práce je poskytování mediace mezi školou, rodiči a uvedenými institucemi

a pomoc s právními a sociálními otázkami. Sociální pedagog bude působit jako prostředník mezi základní školou a rodinou. Účinně pomůže žákům, jejichž rodiny nemají dostatečnou kapacitu pomoci s přípravou do školy a s motivací ke studiu. Poskytne pedagogům informace týkající se zázemí žáků a problémů, což následně pedagogům pomůže zvolit vhodný přístup k žákovi. Podmínkou výkonu činnosti sociálního pedagoga je získání odborné způsobilosti vysokoškolským vzděláním v oborech zaměřených na sociální pedagogiku, nebo vysokoškolským vzděláním či vyšším odborným vzděláním v oborech zaměřených na sociální práci, obdobně jako např. sociální pracovník uvedený v zákoně o sociálních službách (č. 108/2006 Sb.).

Sociální pedagog není pedagogickým pracovníkem dle zákona o pedago-

gických pracovnících (č. 563/2004 Sb.). Konkrétní náplň práce určí sociálnímu pedagogovi na základě jeho konkrétní odborné kvalifikace ředitel školy. Z výše uvedeného (především z toho, že nejde o pedagogického pracovníka) jednoznačně vyplývá, že samostatnou prací se třídou v rámci výchovy a vzdělávání podle školského zákona v rámci přímé pedagogické činnosti být pověřen nemůže. Se třídou může pracovat, ale pouze v přítomnosti (pod dohledem) pedagoga ve smyslu zákona o pedagogických pracovnících (563/2004 Sb.).

Sociální pedagog ale může samostatně pracovat se žákem v rámci aktivit specifikovaných v rámci šablon, případně definovaných v katalogu nástrojů v rámci projektu na podporu škol postižených socioekonomickým znevýhodněním (v rámci Národního plánu obnovy, nikoli v rámci přímé pedagogické činnosti).

(pomoc sociálně znevýhodněným žákům s agendou spjatou s přijímacím řízením – přihlášky, zápisové lístky...).

Je z toho zřejmé, že se tu opakují charakteristiky práce dalších školních podpůrných profesí. „Činnosti a náplně práce sociálního pedagoga a dalších pracovníků školního poradenského pracoviště se budou vždycky prolínat,“ tvrdí J. Daněk. Podobně se podle něho prolínají činnosti školního speciálního pedagoga a školního psychologa, stejně se prolínají činnosti výchovného poradce a metodika prevence. „Přijde mi, že je v pořádku, že se prolínají, výsledná podoba činnosti sociálního pedagoga bude odpovídat potřebě té které školy,“ říká.

Sociální pedagog se podle jeho slov hodně pohybuje v terénu, chodí do rodin, které jsou v tíživé situaci, pracuje jak s rodinou, tak s dítětem. Může pracovat přímo s dítětem, řešit konfliktní situace ve škole, vést preventivní programy v rámci třídy, může řešit ve spolupráci s dalšími pracovníky školního poradenského pracoviště šikanu. Vysoké školy, které poskytují sociálněpedagogické vzdělání, ale práci sociálního pedagoga, na kterou studenti připravují, popisují výrazně úžeji – například Univerzita metodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci mluví o pracovníkovi pro výchovu ve volném čase (pedagog volného času ale existuje jako samostatný studijní obor, navíc už je definován v katalogu prací), nebo nabízí specializaci na prevenci sociálněpatologických jevů. „Vysoké školy v nabídce studia uvádějí oblasti, které mohou svým studentům garantovat, že se v nich budou moci uplatnit. A když není pozice popsána v legislativě, nemohou ji vlastně nabízet. Nicméně možnost činností, na které je sociální pedagog připraven, je podstatně širší,“ tvrdí J. Daněk. Sociální pedagogové dnes podle něho pracují v nízkoprahových či terénních zařízeních (to jsou obvykle neziskovky spadající do sociální oblasti), v občanských poradnách, ale i v dětských domovech, ve výchovných ústavech, v domovech mládeže, ve střediscích volného času, pracují jako lektori primární prevence...

Parták metodika prevence

Skutečnost, že se výčet činností a kompetencí sociálního pedagoga částečně kryje s náplní práce metodika prevence, podle něho nepřekáží spolupráci, naopak, upozorňuje na přetíženost metodiků prevence ve školách, na skutečnost, že se snaží o snížení přímé vyučovací povinnosti, že volají po tom, aby bylo školní poradenské pracoviště posíleno o další spolupracující profesí, která by jim ulehčila. Aby měl metodik prevence „partáka“, který by při realizaci školního preventivního programu pomohl. „Tím by sociální pedagog mohl být,“ říká J. Daněk.

Je otázka, jestli samotný obor je při studiu na vysokých školách pojímán jako „pedagogický“, když ho legislativa definuje jako

nepedagogický. Podle předsedy Asociace sociálních pedagogů jde o pedagogické studium, v této souvislosti ukazuje i na studium speciální pedagogiky, které je také rozděleno na větev učitelskou a větev poradenskou (i když dlužno podotknout, že absolventi obou větví jsou pak v praxi z hlediska zákona „pedagogy“).

J. Daněk nepřipouští paradox, že v současnosti z hlediska legislativního zakotvení (respektive nezakotvení) profese sociálního pedagoga není přímá práce s dítětem lege artis. Je prostě na práci s dítětem, s rodinou, s pedagogy připraven, v praxi tuto činnost běžně vykonává. „Právě přímá práce s dítětem a se třídou je pro výsledky jeho práce nejdůležitější,“ tvrdí předseda asociace.

Nula dvojka je málo

Možná by bylo zatím právně čistší mluvit o „sociálním pracovníkovi ve školství“, možná o „sociálním pracovníkovi s některými pedagogickými kompetencemi“. To ale J. Daněk odmítá. „Sociální pedagog je

důležitou součástí školního poradenského pracoviště. Vytváří pomyslný most mezi rodiči a učiteli a žáky, mezi školou a specifickou komunitou, pomáhá asistentům pedagoga, spolupracuje s třídními učiteli, podílí se na řešení běžných pedagogických situací – od nastavení zasedacího pořádku ve třídě až k uklidňování napjatých vztahů, které mohou vést až k šikaně. Pomáhá školnímu metodikovi prevence, který má na starosti koordinaci preventivních programů, s jejich samotnou realizací. Po dohodě s třídním učitelem se může účastnit třídnických hodin, může vést komunitní kruhy, hry, psychosociální aktivity, může se podílet na adaptačním kurzu pro žáky šestých ročníků (nebo pro žáky prvních ročníků středních škol). Spolupracuje s řadou institucí z jiných rezortů, s neziskovkami atd. atd. Pomáhá vytvářet jakousi záchranou síť okolo školy pro žáky, kteří to budou potřebovat. Sociální pedagog je profese, která se škole hodí,“ říká J. Daněk.

Upozorňuje ještě na jeden problém, který mají i další členové „nepovinných“ podpůrných profesí ve školách – speciální pedagogové či psychologové. Jde o velikost úvazku. „Tak širokou škálu činností na pětinu úvazku prostě nemůže sociální pedagog zvládnout, v takovém případě je rád, když zajistí a bude monitorovat spolupracující síť odborníků. A na samotnou přímou práci s žáky mu už čas prostě nezbude.“ Proto pléduje pro to, aby měl sociální pedagog ve škole celý úvazek.

Hlavně se domluvit

Asociace na svých webových stránkách slibuje vydat do konce roku „rozsáhlou metodiku, kterou využijí všichni začínající sociální pedagogové“. Na termín jejího vydání dokonce upozorňuje odpočítáváním času po vteřinách, což je dobrý reklamní tah. „Chceme na jednom místě soustředit už existující metodiky pro práci sociálního pedagoga i třeba příklady dobré praxe, náměty na řešení nejrůznějších situací, přípravy formulářů potřebných ke zprávám o činnosti sociálního pedagoga

atd. Postupně pak budeme metodickou podporu rozšiřovat. Začínáme pracovat i na velké metodice, na které se chceme podílet s řadou kolegů s praxe, z vysokých škol i z neziskovek,“ říká J. Daněk.

Zdá se, že sociální pedagogika se stabilizuje jako další z multidisciplinárních profesí podílejících se na práci ve školství. Jak konečně říká i předseda asociace, počítá se se spoluprací s učiteli, speciálními pedagogy, metodiky prevence, výchovnými poradci, psychology... Každá z těchto profesí má v současnosti svoji vlastní asociaci. Na poznámku, jestli by nebylo dobré, aby se například k tvorbě náplně práce sociálního pedagoga taky vyjádřily, aby se na vytváření výsledné podoby školního poradenského pracoviště podílely, říká předseda Asociace sociálních pedagogů J. Daněk: „Je to dobrý nápad, komunikujeme už s Asociací ředitelů základních škol, další ještě zkusíme oslovit.“